

Львівський національний університет імені Івана Франка

ЯМЕЛЬНИЦЬКИЙ ОЛЕГ ЯРОСЛАВОВИЧ

УДК 323.21:364-787.86](477)“20”

**ПОЛІТИЧНА МОБІЛІЗАЦІЯ
ЯК ЧИННИК АКТИВІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ В УКРАЇНІ**

23.00.02 – політичні інститути та процеси

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Львів – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі політології та міжнародних відносин Національного університету «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат політичних наук, доцент
Дорош Леся Олексіївна,
Національний університет
«Львівська політехніка»,
Інститут гуманітарних і соціальних наук,
доцент кафедри політології та міжнародних відносин

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор
Бортніков Валерій Іванович,
Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки,
завідувач кафедри політології

доктор політичних наук, професор
Ротар Наталія Юріївна,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
професор кафедри
політології та державного управління

Захист відбудеться 1 квітня 2016 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.35.051.17 у Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою: 79001, м. Львів, вул. Університетська, 1, ауд. 301.

Із дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: м. Львів, вул. Драгоманова, 5

Автореферат розіслано 29 лютого 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. В. Бунь

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Базовою ознакою демократичного розвитку суспільства є реальна участь громадян у політичному житті держави. Йдеться про їх здатність здійснювати визначальний вплив на вирішення питань загальнонаціонального та місцевого значення шляхом безпосередньої або опосередкованої участі. Драматичні події в Україні кінця 2013 – початку 2014 рр. засвідчують зростання рівня участі громадян не лише в питаннях внутрішньополітичного розвитку, а й в обранні геостратегічного вектора суспільного поступу країни.

Як демократичний, так і недемократичний типи модерної політичної системи припускають певний рівень політичної участі, яка здійснюється автономно або за допомогою чинника мобілізації. Відтак, з'ясування причин вибору індивідом (групою) тих чи інших форм політичної участі, міри їх політичної активності за різних політичних режимів актуалізує дослідження сукупності внутрішніх та зовнішніх факторів, які безпосередньо пов'язані із феноменом політичної мобілізації.

Процеси демократичної трансформації супроводжуються кардинальними змінами в інституційній структурі політичної участі, де засобами політичної мобілізації громадян виступають політичні партії, неурядові організації, громадські рухи та ініціативи. У сучасному інформатизованому суспільстві зростає роль засобів масової інформації як важливого інституту залучення громадян у процеси суспільно–політичної комунікації.

Попри існування значної кількості наукових праць, де здійснено аналіз сутності та форм залучення громадян до участі в політиці, у вітчизняній науковій літературі не отримали належного висвітлення сучасні детермінанти й технології політичної мобілізації громадян України. Зазначені обставини й зумовили вибір теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана згідно з планом наукових досліджень кафедри політології та міжнародних відносин Національного університету «Львівська політехніка» за темою «Політологічні аспекти розвитку держави: внутрішній та зовнішній виміри», державний реєстраційний номер № 0113U007131.

Метою наукового дослідження є комплексний політологічний аналіз феномена політичної мобілізації, визначення його змістових характеристик та обґрунтування значення мобілізації як чинника активізації політичної участі громадян в Україні в умовах переходу до демократії.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

– розкрити зміст наукових дискусій щодо проблеми активізації політичної участі;

– визначити та обґрунтувати теоретичні підходи до розуміння сутності політичної мобілізації та на цій основі з'ясувати природу, форми та спрямованість мобілізаційних чинників активізації політичної участі громадян;

– виокремити політико-культурні чинники, які визначають сутність та форми політичної мобілізації громадян;

– розкрити специфіку політичної мобілізації в діяльності політичних партій та дослідити мобілізаційні технології, що використовуються в електоральному процесі;

– виявити мобілізаційний потенціал громадянського суспільства в Україні;

– з'ясувати сутність політмобу як прикладу змагальної політичної мобілізації в контексті глобального поширення новітніх комунікативних технологій;

– розкрити специфіку мобілізаційних чинників, що визначали міру активності населення України, з точки зору екзогенних та ендемогенних умов, у суспільній практиці кінця 2013 – початку 2014 рр.

Об'єкт дослідження – політична участь як різновид соціальної активності, форма інституційного та позаінституційного залучення громадян у політичний процес.

Предмет дослідження – інституційний та політико-культурний виміри політичної мобілізації в контексті активізації політичної участі громадян в Україні на етапі демократичної трансформації.

Методологія дослідження. Методологічною основою дослідження є сукупність загальнонаукових та філософських принципів пізнання – об'єктивності, детермінізму, системності, історизму, міждисциплінарного підходу тощо.

Надзвичайно важливим для цілісного дослідження чинників мобілізації політичної участі, що визначають політичну активність громадян, є *системний підхід*, оскільки він дав змогу розглянути політичну мобілізацію не просто як координацію дій громадян, а як єдину, комплексну, цільову програму, у якій усі чинники є тісно взаємопов'язаними та взаємообумовленими. Застосування *неоінституційного методологічного підходу та структурно-функціонального аналізу* сприяло вирішенню дослідницьких завдань шляхом вивчення інститутів політичної системи, що забезпечують певні рівні автономної або мобілізованої участі громадян, зокрема держави, політичних партій і громадських організацій, засобів масової комунікації тощо. *Соціокультурний підхід* дозволив виявити вплив соціально-політичних і культурних цінностей як чинників мобілізації, передумови формування в громадян України активістського типу політичної культури, їх залучення до політичного процесу відповідно до демократичних принципів і норм. Вирішення поставлених завдань та уточнення ключових понять дисертації стало можливим із застосуванням методів *узагальнення та порівняння*, зокрема у ході дослідження основних форм політичної участі. Для досягнення поставленої мети в роботі також використано спеціальні методи політологічного дослідження, зокрема, *контент-аналіз* – для класифікації та узагальнення змісту текстового матеріалу, спрямованого на активізацію політичної участі громадян: засобів масової комунікації, інтернет-видань, політичних партій та громадських організацій тощо.

Наукова новизна роботи визначається вибором предмета дослідження, його метою та завданням і полягає в такому:

уперше:

- дано авторське трактування поняття «активізація політичної участі громадян засобами мобілізації» як інтенсифікація їх активності, метою якої є максимально можлива реалізація суспільно-політичного потенціалу громадян, груп,

колективів та організацій, які вони утворюють. Для її досягнення задіяна складна система чинників, які забезпечують кожному громадянину можливість активної участі в політичному процесі в цілому, а також у рамках окремих форм громадської діяльності;

- доведено неправомірність спрощеного, однобічного трактування феномена політичної мобілізації як однозначно негативного явища. Сучасний рівень суспільно–політичної активності населення розглянуто крізь призму співіснування вертикальних (авторитарна, примусова) і горизонтальних (змагальна, демократична) проявів мобілізації із зростанням ролі й значення останньої. Доводиться, що зростання відсотка українського населення, що вибирає тактику активних політичних дій, «позитивно мобілізується», може спричинити структурні зміни політичної системи, спонукати до зрушень у соціальних, громадських позиціях мас шляхом зречення від їх колективістського досвіду, патерналістських очікувань, авторитарної мобілізації;

- з'ясовано, що у визначенні характеру політичної мобілізації має значення як сам факт прояву політичної активності, так і позитивне ціннісне ставлення людини до нього, залежно від типу політичної культури особи. Ці показники, узяті разом, засвідчують або власну активність особистості, самодіяльність індивіда (змагальну мобілізацію), або її вимушену зовнішніми чинниками діяльність (авторитарну мобілізацію);

уточнено:

- підхід щодо розрізнення мобілізованої та автономної політичної участі. Враховуючи, що мобілізовану участь поділяють на стихійну, примусову та демократичну, доводиться, що мобілізовану участь у тоталітарних (авторитарних) режимах слід відрізняти від мобілізованої за умов демократії, за яких вона є однією з умов залучення громадян до формування й реалізації курсу державної політики, досягнення й забезпечення політичної стабільності. Стверджується, що мобілізована участь (індивідуальна або групова) завжди пов'язана з маніпуляцією свідомістю чи використанням інших форм впливу (примусу);

- розуміння впливу інформаційних технологій на формування громадської думки та її мобілізацію (зокрема у формі політмобів). Стверджується, що сучасні технології перетворюються на ефективний і зручний (але ціннісно і юридично неоднозначний) інструмент спрямування політичної активності мас у визначеному напрямку;

- екзогенні та ендогенні (інституційні, економічні, соціокультурні, комунікаційно–технологічні тощо) передумови політичної мобілізації населення України на межі 2013–2014 рр.; наголошено, що досліджувані події засвідчили творення й проекцію форм прямої демократії, а також громадянських практик та ініціатив, що уособлюють специфіку політичних змін на шляху модернізації України;

дістали подальшого розвитку:

- дослідження міри інтенсивності участі за демократії. У дискусіях між підходами, які, з одного боку, обґрунтовують необхідність широкої суспільно–політичної участі як реального втілення проголошеної влади народу, а з іншого –

вимагають її мінімізації, перевага має надаватись «серединному» баченню, яке полягає не в мінімалізації чи максималізації політичної участі, а в її оптимізації, інституціоналізації, посилення мобілізаційного потенціалу громадянського суспільства та його організацій, що сприятиме вирішенню проблеми демократизації соціуму;

- уявлення про оптимальне співвідношення соціокультурних і політичних чинників (ідей, позицій, ставлень, зразків поведінки тощо), з одного боку, та характеру (сили, змісту та специфіки) інституціональних впливів на забезпечення мобілізації до політичної участі – з іншого. Підкреслюється визначальна роль об'єктивних умов та суб'єктивного чинника активізації політичної участі індивідів, а також інституціональної спроможності політичної системи в її реалізації;

- дослідження політичних партій як асоціацій, діяльність яких спрямована на мобілізацію та активізацію громадян. Доведено, що практика їх авторитарно–мобілізаційного функціонування не сприяє позитивному ставленню до них громадян України;

- обґрунтування електорального вибору громадянина дією на нього мобілізаційних технологій, зокрема маніпулятивного, авторитарного характеру. Доводиться, що при переважанні емоційної домінанти в політичній свідомості має такий вибір перешкоджає реалізації в електоральній практиці України моделі раціонального вибору, змагальної мобілізації, що базується на особистому інтересі індивіда.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів. Основні положення та висновки дисертації розширюють наукові уявлення про політичну участь та політичну мобілізацію громадян. Вони можуть бути корисними для поповнення бази знань у сфері вивчення проблеми суспільно-політичної активності індивідів і має, подальших науково–теоретичних досліджень проблем взаємодії держави та громадянського суспільства. Результати дослідження можуть бути використані громадянами, членами неурядових організацій, органами місцевого самоврядування та державного управління для забезпечення ефективної участі населення в політичному процесі. Матеріали дисертації можуть бути корисними в навчальному процесі під час викладання дисциплін соціально-гуманітарного профілю.

Апробація результатів дослідження. Основні ідеї та результати дисертаційного дослідження апробовано у формі доповідей та обговорень на науково–практичних конференціях та круглих столах: міжнародних: «Дні науки філософського факультету – 2012» (м. Київ, 20–22 квітня 2012 р.); «Інформація, комунікація, суспільство» (ICS – 2012) (м. Львів, 25–28 квітня 2012 р.); «Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітаристики у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти» (м. Рубіжне, 30–31 травня 2012 р., 30–31 травня 2013 р.); «Релігія, релігійність, філософія та гуманітаристика у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти» (м. Рубіжне, 25–7 грудня 2012 р., 26–27 грудня 2013 р.); «Гуманітарні та соціальні науки – 2013» (м. Львів, 21–23 листопада 2013 р.); «Сучасні суспільні рухи і громадянське суспільство» (Щецін, Польща, 27 травня 2014 р.); «Теоретичні, методичні і практичні проблеми соціології, історії та

політології» (м. Херсон, 19–20 грудня 2014 р.); «Україна і світ у третьому тисячолітті: політичний, економічний, правовий та культурний виміри» (м. Одеса, 13–14 березня 2015 р.); всеукраїнських та регіональних: «Актуальні проблеми гуманітарних і соціальних наук» (м. Львів, 27 квітня 2012 р.); «Актуальні проблеми соціально–гуманітарних наук» (м. Дніпропетровськ, 7–8 жовтня 2012 р.); «Придністровські соціально–гуманітарні читання» (м. Бердянськ, жовтень 2012 р.); «Науковий діалог «Схід–Захід» (м. Кам'янець–Подільський, 10 липня 2013 р.); «Угода про асоціацію між Україною та ЄС: виклики та перспективи» (м. Львів, 15 листопада 2013 р.); «Європеїзація без Європи: оцінка можливостей та загроз для України» (м. Львів, 12 грудня 2013 р.); «Актуальні проблеми соціально–гуманітарних наук» (м. Дніпропетровськ, 20 грудня 2013 р.); «Людина і суспільство: економічний та соціокультурний розвиток» (м. Рівне, 20–21 березня 2014 р.); «Децентралізація влади в Україні: варіанти, можливості, наслідки» (м. Львів, 21 травня 2014 р.).

Результати дослідження обговорено на засіданнях кафедри політології та міжнародних відносин Національного університету «Львівська політехніка».

Публікації. За темою дисертації видано 26 наукових публікацій, з яких 6 статей у фахових виданнях із політичних наук в Україні, 2 – в іноземних фахових періодичних виданнях, а також розділ колективної монографії, опублікованої за кордоном, та 17 – опублікованих у збірниках тез доповідей на науково–практичних конференціях та круглих столах.

Структура роботи обумовлена метою й завданнями дослідження, його об'єктом і предметом та обраною методологією. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, восьми підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації – 240 сторінок, з них основного тексту – 179 сторінок. Список використаних джерел налічує 398 позицій.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність дослідження, розкрито ступінь наукової новизни проблеми, сформульовано об'єкт і предмет дослідження, його наукову мету й завдання, подано методологічну основу дисертації, охарактеризовано її структуру та практичне значення, наведено дані про апробацію результатів роботи.

У **Розділі 1. «Джерельна база та стан наукової розробки проблеми мобілізації до політичної участі»** розглянуто джерельну базу та стан дослідження проблематики політичної участі, її історичних та сучасних інтерпретацій, підходів до розуміння та визначення форм її здійснення, головно, технологій та напрямків активізації політичної участі, зокрема й мобілізаційного характеру.

Проаналізовано науковий доробок з проблем суспільно-політичної активності індивідів і груп, зокрема й політичної мобілізації, таких зарубіжних авторів, як М. Вебер, Г. Алмонд, С. Верба, Р. Дал, К. Дойч, Р. Мертон, Дж. Розенау, Ш. Арнштейн, В. Коельйо, Б. фон Лірез, П. Норріс, Р. Патнам, П. Штомпка, Д. Гончаров, Ю. Сабітов, Л. Гудков, А. Міскевич, І. Халій, О. Яницький, Д. Трубіцин та ін.

Значний внесок у дослідження проблеми політичної участі громадян, вивчення форм та напрямків активізації широких мас населення в процесах демократичної трансформації, внесли такі вітчизняні політологи й соціологи, як І. Бекешкіна, В. Бортніков, О. Вишняк, Є. Головаха, Н. Кирилюк, А. Колодій, О. Резнік, Н. Ротар, О. Скрипнюк, О. Чемшит, М. Шульга та ін. У їх працях ґрунтовно проаналізовано особливості політичної участі, масштаби, інтенсивність та засоби легітимного залучення громадян у політичний процес, канали їх ефективного впливу на різні сфери життя суспільства, прояви політичної активності населення за умов функціонування різних політичних режимів, особливості автономної й мобілізованої участі.

У підрозділі здійснено аналіз наукового доробку таких дослідників, як М. Бучин, О. Бойко, Ю. Ільчева та ін., у яких аналізуються різні аспекти політичної мобілізації у виборчому процесі. Окрему групу робіт складають дослідження, присвячені активізації участі громадян політичними партіями (праці Л. Гонюкової, В. Литвина, М. Кармазіної, А. Романюка, Ю. Шведа, А. Шульгіної та ін.). Ці вчені розглядають політичні партії як провідний інститут політичної участі, агент політичної соціалізації і водночас як інструмент мобілізації громадської підтримки в конкурентній боротьбі за владу.

Проаналізовано праці, що присвячені аналізу та осмисленню перебігу політичного процесу в сучасній Україні, особливостям політичної культури та свідомості українського народу, проблемам політичної соціалізації та політичної освіти тощо (роботи Ю. Бабінова, І. Воронова, О. Демківа, Г. Іовчу, Ю. Мацієвського, Л. Нагорної, В. Шрейдера та ін.). Особливе значення надано дослідженням, у яких пріоритетне місце належить з'ясуванню сутності протестної активності громадян та її мобілізаційного потенціалу (О. Владико, О. Ключев, В. Костюшев, Г. Почепцов).

У межах міждисциплінарного підходу увагу зосереджено на сукупності напрацювань у рамках теорії мобілізації ресурсів, якою закладено основу для вивчення взаємодії інституціоналізованої політики й позаінституційних соціальних рухів (М. Зальд, Д. МакАдам, Дж. Маккарті, А. Обершалл, С. Терроу, Ч. Тіллі та ін.). У рамках цього підходу наголошено на необхідності з'ясування наявного ресурсного потенціалу для мобілізації (індивіди, групи, особливості їх внутрішньої організації, інтереси, рівень мобілізації, владні повноваження, обмеження й можливості тощо) і різних способів його застосування.

В окрему групу віднесено дослідження, у яких висвітлено механізми застосування в цілях політичної мобілізації новітніх, зокрема мережевих, інформаційно-комунікаційних технологій. Серед цих досліджень слід виділити роботи таких зарубіжних і вітчизняних дослідників, як Н. Бойко, О. Грішин, Т. Ісакова, Є. Магда, Дж. Осборн, М. Остапенко, А. Сіленко, Л. Смола, М. Яковлеєв та ін.

Особливу увагу приділено аналізу джерельної бази масових форм політичної участі, даних соціологічних опитувань та моніторингів суспільної думки (Інституту соціології НАН України, Фонду «Демократичні ініціативи» ім. І. Кучеріва, Київського міжнародного інституту соціології, соціологічної служби Центру

ім. О. Разумкова, *GFK Ukraine* та ін.) у контексті соціальних і політичних змін, що відбувалися в Україні.

Стверджується про необхідність подальших ґрунтовних досліджень чинників активізації політичної участі, у тому числі й шляхом її мобілізації, а порівняння різноманітних теоретичних та практичних моделей політичної участі, маршрутів та стратегій реформування політичної системи із залученням (мобілізацією) громадськості дасть змогу виробити цілісне бачення майбутнього розвитку України та розставити пріоритети у сфері державного будівництва.

У **Розділі 2. «Теоретико-методологічні засади дослідження мобілізаційних чинників активізації політичної участі»** розглянуто теоретичні проблеми активізації політичної участі громадян у її різних формах та методологічні підходи щодо аналізу мобілізаційних чинників такої активізації.

Підрозділ 2.1. «Теоретичні аспекти вивчення проблеми активізації політичної участі» присвячено розгляду різноманітних точок зору й концептуальних моделей суспільно-політичної активності індивідів і груп, а також класифікації політичної участі.

Вихідними в дослідженні є соціологічні підходи до розуміння соціальної дії (традиційної, афективної, цілісно-раціональної та ціле-раціональної), запропоновані М. Вебером, ідеї про «фундаментальну демократизацію суспільства» К. Манхейма, про зміну форм політичної участі у сучасному глобальному суспільстві П. Норріс. Особлива увага зосереджена на значенні політичної культури для активізації політичної участі її носіїв (підхід Г. Алмонда і С. Верби щодо формування «учасницької політичної культури»; Б. Барбера щодо становлення «сильної демократії учасницького типу» та розвитку громадянських інституцій; Р. Дала щодо значення принципів переконань громадян та їх політичної компетентності при мобілізації до активніших форм політичної участі).

Проаналізовано розгалужену класифікацію політичної участі. Увагу зосереджено на типологічній моделі «драбини громадянської участі» американської дослідниці Ш. Арнштейн. Доведено, що всі рівні – сходинки «драбини політичної участі» (від маніпулювання та психотерапії (нижчий рівень) до делегування повноважень та громадського контролю (вищий рівень)) спостерігаються в модерній політичній практиці України, що дає змогу застосовувати такий підхід до аналізу змісту, різновидів та специфіки мобілізації громадян нашої держави.

Доведено, що дослідження проблем активізації політичної участі, а, відтак, і її мобілізаційного потенціалу, вимагає з'ясування сутності та проявів мобілізованої (участь індивіда, який не вважає себе джерелом влади й діє під впливом інших суб'єктів політики або під їх тиском, в основі якої лежать такі мотиви, як обов'язок, страх, підкуп, дисципліна, санкції тощо) та автономної (участь індивіда, який вважає себе політичним суб'єктом, здатен самостійно, вільно та раціонально продумати, організувати та здійснити акції, метою яких є вплив на орієнтацію та діяльність політиків усіх рівнів, визначити їх мету, спрямованість та інтенсивність) політичної участі. Враховуючи підходи С. Хантінгтона і С. Ліпсета щодо взаємообумовленості типу політичної участі та характеру існуючого в державі політичного режиму, у підрозділі розглянуто суспільну практику держав із різними режимами, у рамках яких можливі автономна та мобілізована участь.

Підрозділ 2.2. «Методологія дослідження політичної мобілізації як чинника активізації політичної участі» присвячено методологічному інструментарію, що використаний при обґрунтуванні феномену політичної мобілізації як чинника активізації політичної участі. Йдеться про системний, соціокультурний та неінституціональний підходи.

Природа чинників активізації політичної участі розглянута в контексті концептуальних моделей демократії, насамперед елітарної (Г. Моска, В. Парето, Й. Шумпетер, Р. Даль) та партиципаторної (К. Пейтмен, Д. Хелд, Дж. Циммерман) як контраверсійних щодо масштабів залучення громадян до участі в політиці.

Системний та неінституціональний підходи показують, що наслідком впливу мобілізаційних чинників є не просто координація дії людей, а їх поєднання в комплексній програмі вирішення поставлених завдань та реалізації конкретних цілей. Прикладом системного бачення політичної мобілізації є розгляд подій в Україні на межі 2013–2014 рр. як інтегральної складової дії інституційних, соціокультурних та мобілізаційних чинників організованих та спонтанних взаємодій окремих індивідів і груп.

У дослідженні взято за основу неінституційний підхід П. Норріс, В. Коельйо та Б. фон Лірез щодо розуміння змісту політичної мобілізації в рамках учасницької демократії як постійного активного залучення до суспільного життя, на відміну від демократичного процесу представницького характеру, обмеженого лише періодичними виборами.

Мобілізація громадян у сфері політичних відносин здійснюється такими важливими інститутами, як політичні партії (особливо під час виборів), організаціями громадянського суспільства, масовими рухами, засобами масової комунікації та інтернет-мережами тощо. У підрозділі політична мобілізація розглядається крізь призму формування активістського типу політичної культури громадян.

У **Розділі 3. «Сутнісні характеристики поняття «політична мобілізація»** досліджено сутність, основні прояви та види політичної мобілізації, з'ясовано політико-культурні чинники, що її зумовлюють.

У *підрозділі 3.1. «Зміст, специфіка та види політичної мобілізації»* висвітлено підходи до трактування поняття «політична мобілізація» зарубіжними та вітчизняними вченими (К. Дженкінс, К. Дойч, Ч. Тіллі, Д. Гончаров, Р. Краплич, Т. Кремень, С. Ушакова, І. Халій та ін.), розглянуто її «динамічний, поступовий та циклічний характер» (П. Штомпка). Визначено, що за різноманітності тлумачень мобілізацію слід трактувати як масштабне суспільно-політичне явище, як певне вольове втручання суб'єктів політичних відносин з метою прискорення політичного процесу, надання йому розмаху, стійкості, незворотності визначеного вектора розвитку, який стосуватиметься не обмеженого кола інституцій, осіб чи організацій, а матиме соціетальний вимір, тобто стосуватиметься всього суспільства. Зазначено, що політичну мобілізацію розглядають і як засіб модернізації суспільства (Ч. Тіллі, С. Хантінгтон), органічну складову соціального конфлікту, коли мобілізація трактується як ініційована ним колективна дія, причини та міра напруженості якого визначають конфігурацію залучених до конфлікту сил, масштаб і характер їх мобілізації (О. Яницький).

Здійснено аналіз типів політичної мобілізації: масова, тотальна, часткова; конструктивна (формалізована), вимушена (стихійна); оборонна, наступальна, підготовча тощо. Наведено конкретні приклади мобілізації за різних політичних режимів із наголосом на її позитивному (змагальна, горизонтальна, демократична) та негативному (авторитарна, вертикальна, примусова) контекстах.

Мобілізацію розглянуто в її якісному (інтенсивному) або кількісному (екстенсивному) вимірах, наголошено на значенні мобілізації для формування громадянської позиції осіб, інтенсифікації самоорганізації та активності громадян, подолання їх апатії в рамках сучасних політичних систем.

У підрозділі 3.2. *«Політико-культурні чинники мобілізації політичної участі громадян»* досліджено чинники, що формують свідомість людини, її культуру, а, отже, і моделі поведінки, визначаючи спрямованість і міру політичної мобілізації. Особливе значення у процесі вивчення мобілізаційних механізмів активізації політичної участі приділено цінностям, установкам та мотивам. Виокремлено сукупність мотиваційних сфер мобілізації (організаційно-практичну (утилітарну), організаційно-інституційну, організаційного менталітету) та здійснено їх структурно-функціональний аналіз.

Стверджується, що природа політичної мобілізації суттєво змінюється залежно від соціокультурного контексту політичної системи, у якій вона здійснюється. Аналіз даних соціологічних досліджень і моніторингів суспільної думки часів незалежності довів існування в населення України принципово відмінних ціннісних настанов, громадянських та регіональних ідентифікацій, які активно використовувались політичними силами різного спрямування для мобілізації своїх прихильників (насамперед у період виборчих кампаній).

Наголошено на необхідності зміни типу політичної культури населення України, яку характеризують як пасивно-демократичну, та формування активістського типу політичної культури, що передбачає високий рівень політичної компетентності її носіїв. Попри низьку залученість громадян до тих чи інших форм суспільної активності, простежено неухильний процес акумулювання соціального капіталу українського суспільства як мобілізаційного ресурсу активізації громадської участі європейського зразка.

У Розділі 4. **«Інституційні форми та технології політичної мобілізації громадян України»** досліджено сукупність інституційних та позаінституційних чинників мобілізації, що визначають рівень політичної активності громадян України.

У підрозділі 4.1. *«Партійна та електоральна мобілізація: поєднання змагальних та авторитарних характеристик»* проаналізовано змагальний і авторитарний виміри мобілізаційного потенціалу функціонування політичних партій, зокрема під час виборів. Показано, що в умовах авторитаризму й тоталітаризму найважливішим їх завданням є саме авторитарна політична мобілізація, яка передбачає забезпечення підтримки політичних цілей правлячої еліти, керівництва держави з боку широких верств населення. Змагальний вимір партійної політичної мобілізації проявляється в тому, що останні надають громадянам можливості (ресурси) для політичної участі, створюють політичну

інфраструктуру взаємодії між громадянським суспільством і державними органами, політичними лідерами й пересічними громадянами.

Досліджено мобілізаційну роль політичних партій в Україні з точки зору довіри до них у контексті кризи функціонування ідеологічних партій. Наголошено, що вплив ідеологічного чинника мобілізації електорату знижується, а виборці голосують переважно ситуативно-економічно, залежно від свого соціально-економічного становища. З'ясовано, що, попри партійну конкуренцію, результати виборів різних рівнів в Україні значною мірою залежать від потенціалу авторитарної мобілізації мас певного політичного угруповання, нерівності умов ведення передвиборчої кампанії, доступу до ЗМІ тощо.

Наголошено на необхідності розширення спектру альтернативних мобілізаційних технологій, які застосовують партії у виборчому процесі. Стверджується, що низький мобілізаційний потенціал політичних партій в Україні зумовлено не якістю виборчих технологій, а відсутністю щоденної активної роботи партійців з активізації виборця (змагальна мобілізація).

У підрозділі 4.2. «Мобілізаційний потенціал інститутів громадянського суспільства: втілення змагальної мобілізації в Україні» розглянуто особливості мобілізації населення в рамках громадянського суспільства. Здійснено аналіз стану розвитку інституційної структури громадянського суспільства в Україні й дана його характеристика. Простежено особливості діяльності громадських об'єднань, рухів та ініціатив в Україні («ПОРА», «ЗНАЮ!», «ОПОРА», «ЧЕСНО», «Ми – Європейці», «Новий громадянин», «Молодіжна варта», «Не будь байдужим!» та ін.) щодо організацій масових форм політичної участі в різних формах, у тому числі й протестних, під час гострих політичних криз, зокрема напередодні й під час Помаранчевої революції та Революції Гідності.

Досліджено мобілізаційний потенціал громадянського суспільства змагального типу в Україні з точки зору таких компонентів: 1) мобілізований стан людини і громадянина (внутрішня мобілізація, концентрація, зосередженість на певній проблемі тощо); 2) мобілізуюче знання (інтелектуальний мобілізаційний потенціал громадських ініціатив, інтернет-мереж, форумів); 3) готовність до мобілізації (конструктивна мобілізація доступних ресурсів, актуалізація інформаційних зв'язків, що проявилась після Майдану в безпрецедентній добровільній готовності громадян до служби в армії, підтримка суспільством армії в різний спосіб); 4) мобілізаційна дія (комплекс зусиль для подолання певної проблеми чи її наслідків).

У підрозділі 4.3. «Мобілізаційні інформаційні технології та політмоб як новітні форми активізації політичної участі» розглянуто специфіку застосування новітніх інформаційно-комунікаційних технологій. Здійснено аналіз явища політичного флешмобу як позаінституційної, тимчасової форми участі, яка активізується за допомогою інтернет-ресурсів та є проявом прагнення громадян виражати свої потреби та інтереси, пов'язані з докорінними змінами умов їх життя, безпосередньо впливати на впровадження відповідних змін. Здійснено аналіз реалізації політмобів у політичній практиці пострадянських суспільств загалом та в Україні зокрема.

Доведено, що сьогодні політичний флешмоб перетворюється на інструмент політичного впливу активних громадян на органи влади, який інтегрує індивідів,

підвищує рівень їх політичних знань, компетентності, інтересу, досвіду та активності, є яскравим прикладом «змагальної» політичної мобілізації.

Здійснено аналіз інтернет-мереж як ефективних засобів мобілізації та координації дій активістів і пересічних громадян під час подій в Україні на межі 2013–2014 рр.

У підрозділі 4.4. «Феномен Євромайдану як чинник політичної мобілізації громадян» розглянуто специфіку протестної активності громадян України наприкінці 2013 р. – на початку 2014 рр. Зазначені події розглядаються автором у контексті нових ціннісних конфліктів, розколу й протиставлення владних груп та регіональних спільнот, актуалізації регіональних ідентичностей.

Досліджено екзо– та ендогенні передумови й умови масової політичної мобілізації населення під час революційних подій в Україні на межі 2013–2014 рр., де внутрішні чинники стали визначальними. Доводиться, що саме закритість політичного режиму В. Януковича, відсутність надійного механізму розв'язання політичних конфліктів за браком політичних компромісів, антисоціальна за своєю спрямованістю економічна політика вилилися у форми масового політичного протесту і Євромайдан. Рушіями активної участі в акціях протесту стали представники малого й середнього бізнесу, прогресивна молодь та студентство. Наголошено на факторі «зміни поколінь», при дії якого чинниками, що визначають політичну активність людей, стають ідеології, норми й цінності молодого покоління, які суперечать існуючим політичним реаліям та соціально-економічному порядку.

Простежено соціальний склад учасників Євромайдану, їх мотиви, ціннісні настанови та прагнення. Акцентовано на переважанні в учасників протестних акцій постматеріальних цінностей. На «мапі» загальних цінностей євромайданівці були найближчі до населення Норвегії й Фінляндії. Тоді як ціннісний профіль населення України загалом у середньому схожий на профілі Болгарії й Словаччини.

ВИСНОВКИ

Виконання дослідження, аналіз та підсумування отриманих результатів дали змогу зробити низку висновків і теоретичних узагальнень.

1. Розкриття змісту дискусій щодо необхідності активізації політичної участі громадян, у тому числі засобами політичної мобілізації, привело до висновку, що в сучасній політичній науці існує чимало обґрунтувань контраверсійних тез: як щодо необхідності підвищення, так і зниження рівня залученості громадян у політичні процеси. Йдеться про прихильників елітарних або партиципаторних концепцій демократії. Стверджується, що слід вести мову про оптимізацію політичної участі, яку здійснюють відповідальні громадяни держави, її інституціоналізацію, посилення конструктивного мобілізаційного потенціалу держави, політичних партій, організацій громадянського суспільства, які сприятимуть вирішенню проблеми демократизації суспільства.

2. На основі аналізу концептуальних моделей політичної участі встановлено, що процесуальний і діяльнісний виміри всіх сучасних політичних систем передбачають поєднання автономної та мобілізованої участі громадян у пропорції, що зумовлена специфікою соціуму, його політичною культурою тощо.

Стверджується, що автономна політична участь громадян більшою мірою відповідає класичним ліберальним уявленням про демократію, аніж активність мобілізована.

Політичну мобілізацію в широкому розумінні слід вважати як відносини в суспільній сфері, що передбачають заклик з боку політичних суб'єктів до громадян з приводу спільної справи (насамперед їх впливу на існуючий розподіл владних повноважень) та на цій основі – об'єднання всієї енергії мас для її здійснення.

Проаналізовані підходи до проблем активізації політичної участі визначили рівні, на яких у дисертації досліджено проблему політичної мобілізації, а саме:

- політико-культурний, на якому політична мобілізація розглядається крізь призму формування активістського типу політичної культури громадян;
- інституційний, на якому береться до уваги мобілізаційний потенціал формальних політичних інститутів – партій, органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських організацій тощо.

3. У ході дослідження політико-культурних чинників, які визначають спрямованість та форми мобілізаційних дій у процесі активізації політичної участі громадян, враховано, що, окрім самого «факту» участі людини в політиці, значення має і її позитивне ціннісне ставлення до нього, що визначається рівнем політичної свідомості та типом політичної культури особи. Фіксація цих двох індикаторів-показників, узятих разом, засвідчує або про самодіяльність людини – її власну активність (за умов змагальної мобілізації), або про вимушену зовнішніми обставинами діяльність (за умов авторитарної мобілізації). Для українського суспільства визначальною є необхідність подальшої трансформації глибинних основ посттоталітарної політичної культури та розвиток культури громадянської участі із домінуванням таких цінностей, як самостійність, ініціативність, громадська відповідальність, вільний вибір тощо. Така трансформація можлива в результаті посилення міжособистісного спілкування (налагодження системи горизонтальних зв'язків) й ресоціалізації в напрямку використання активістських моделей політичної участі та спілкування.

Доведено, що політична мобілізація на межі 2013–2014 рр. засвідчила формування в значній частини населення України політичної культури активістського типу на тлі загального підвищення рівня політичної свідомості, що проявилось у феномені еволюції «уважної» публіки до рівня «мобілізованої» (за Дж. Розенау). Відтак, ідеться про такий етап суспільного розвитку України, за якого «уважність» публіки вже не є достатньою умовою для її впливу на партикулярні політичні процеси, а якість існуючого гібридного політичного режиму «мобілізувала» цей тип публіки до такої міри, що її (мобілізації) наслідки спричинили кардинальні зміни у владній еліті, появу прошарку «уважних» змобілізованих громадян, які активно включаються в управління державними та місцевими справами.

4. Обґрунтовано, що політичні партії забезпечують інституціоналізацію політичної участі громадян, мобілізують маси на виконання запропонованої ними програми суспільного розвитку. З огляду на кризу ідеологічних політичних партій в Україні, доведено, що підтримку тих чи інших партій зумовлено «проблемною мобілізацією» громадян, тобто спрямованістю діяльності певної партії на вирішення важливого для конкретного виборця питання.

Переважання у функціонуванні політичних партій в Україні авторитарної мобілізації пов'язано з тим, що вони приділяють більшу увагу організаційно–технічним аспектам виборчих кампаній, перемозі у виборах, аніж артикуляції та агрегації інтересів своїх симпатиків і членів. В умовах трансформації політичної системи України визначальною має стати позитивна (змагальна) мобілізація з боку політичних партій, які пропонуватимуть нові шляхи розвитку суспільства та дотримуватимуться курсу на його демократизацію.

Рішення громадян на виборах часто зумовлено дією мобілізаційних технологій авторитарного типу. Отже, вибори крізь призму авторитарної мобілізації визначено як ієрархічну комунікацію, призначену для маніпуляції поведінкою електорату. Зазначено необхідність реального втілення в електоральній практиці України змагальної мобілізації, заснованої на особистому інтересі індивіда, який використовує голосування, як правило, раціонально.

5. Аналіз мобілізаційного потенціалу громадянського суспільства в Україні на межі 2013–2014 рр. дозволяє стверджувати про ефективність втілення на цьому етапі змагального типу політичної мобілізації завдяки новим громадським ініціативам і практикам, метою яких є захист прав та свобод громадян, охорона довкілля, забезпечення правопорядку, боротьба із свавіллям чиновників, моніторинг перебігу виборчих кампаній, аналіз та доведення до громадськості інформації про порушення виборчого законодавства тощо.

Виокремлено комплекс чинників, які визначають мобілізаційний потенціал громадянського суспільства як у внутрішньо–організаційному вимірі, так і щодо мобілізації широкого загалу громадян. Стверджено, що саме в рамках громадських організацій та ініціатив найяскравіше проявляються такі компоненти політичної мобілізації, як мобілізований стан людини, її зосередженість на певній проблемі, що потребує вирішення; знання, які стосуються проблеми та способів її вирішення; готовність до мобілізації та мобілізаційна діяльність. Утілення кожного з цих факторів простежено під час подій на межі 2013–2014 рр. Наголошено на необхідності посилення мобілізаційного потенціалу громадських організацій та окремих активістів, що можливе із врахуванням позитивного досвіду з політичної мобілізації громадських організацій, діяльність яких становить зразок відповідальної поведінки в громадянському суспільстві та мобілізує громадян на захист їх громадських прав та свобод.

6. Новітні засоби комунікації, політичний активізм у рамках мережі інтернет стали альтернативними каналами взаємодії учасників політичного процесу, громадської залученості, мобілізації до участі в діяльності локальних, національних і глобальних спільнот, широкого обговорення проблем громадянського суспільства. З'ясовано, що за сучасних умов політмоб перетворюється в простіший, оперативніший і безпечніший спосіб безпосереднього вираження думки окремих груп суспільства чи привернення ними уваги до певних суспільних, зокрема політичних, проблем. Така новітня форма політичного активізму часто є реакцією на курси внутрішньої та зовнішньої політики правлячих політичних еліт, їх окремі дії, спрямовані на обмеження демократичних свобод, зокрема впровадження політичної цензури тощо. З іншого боку, таку активність можуть використати екстремістські сили – внутрішні та зовнішні, провладні чи опозиційні (зادля поширення

ксенофобії, повалення правлячої еліти чи зміни характеру політичного режиму тощо). Відтак, політмоб уявляється як нове в суспільній практиці явище, втім, у перспективі така активність може стати ефективним і зручним (однак неоднозначним) методом політичної мобілізації громадян, оскільки на практиці люди прагнуть різноманітних та різновекторних перетворень політичного середовища.

7. Мобілізація населення України під час подій кінця 2013 – початку 2014 рр. пов'язана із сукупністю екзогенних та ендогенних (інституційні, економічні, культурні, комунікаційно-технологічні та ін.) умов та чинників, що визначили міру такої значної активності населення. Явище масової мобілізації громадян у цей період пов'язано з періодами існування більшості населення в умовах перманентної політичної кризи та економічних негараздів на тлі значного майнового розшарування, формування авторитарного політичного режиму, відсутністю дієвих інститутів громадянського суспільства тощо. Сучасну політичну мобілізацію населення України можна визначити як процес, у рамках якого відбувався перехід до сприйняття нових зразків соціалізації, що й було реалізовано під час масових акцій протесту.

Наголошено, що форми та динаміка протестних акцій (Майдан – Антимайдан) визначались передусім поліїдентичністю (за М. Шульгою) українського суспільства, різноманітністю регіональних ідентифікацій у політичній культурі українців, а, відтак, вимагали застосування відмінних мобілізаційних технологій (змагального та авторитарного типу відповідно). Розглянута динаміка цінностей, які є домінуючими для населення України, дає змогу висновувати про розколотість суспільної свідомості українців щодо різноманітних проблем економічного, політичного, соціального та духовного життя, а також про трансформацію проявів ціннісно-раціональної активності (за М. Вебером), що проявляється в кризі ідеологічних партій з одночасним посиленням орієнтацій на різні цивілізаційні та культурні ідеали (по лінії розмежування європейські – азіатські).

Водночас наголошено, що досліджені суспільні зрушення в нашій державі засвідчили розширення практик цілераціональної поведінки індивідів (за М. Вебером) з чітким усвідомленням суб'єктом своєї мети, яка співвідноситься із раціонально усвідомленими засобами, що забезпечують її досягнення. Таке зростання кількості практик цілераціональної поведінки індивідів наближає Україну до розвинутих правових демократичних держав

Рекомендаціями щодо активізації політичної участі громадян України засобами змагальної мобілізації є оптимізація «інституційного» виміру політичної активності, що полягає у створенні нових (реально діючих) інститутів, що створюють політико-правові умови для розгортання активності населення; проведення комплексної просвітницької діяльності з метою підвищення рівня політичної компетентності громадян, формування їх активістської політичної культури та ціннісної мотивації до демократичної політичної участі; розвиток інститутів самодіяльної громадянської участі, що застосовуватимуть комплекс засобів змагальної мобілізації для активізації конструктивної участі громадян.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ТА ВИСНОВКИ ДИСЕРТАЦІЇ ВИКЛАДЕНІ У ПУБЛІКАЦІЯХ:

Статті в наукових фахових виданнях з політичних наук:

1. Ямельницький О. Я. Политический флешмоб как форма горизонтальной коммуникации / Ямельницький О. Я. // Научн. вед. Белгородского гос. ун-та. Сер. «История. Политология. Экономика. Информатика». – 2013. – № 15 (158). – Вып. 27. – С. 154–159.

2. Ямельницький О. Я. Реалізація принципів «належного» врядування як чинник активізації політичної участі / Ямельницький О. Я. – Гілея. – 2012. – Вип. 61. – С. 665–670.

3. Ямельницький О. Я. Політична мобілізація: до проблеми трактування поняття / О. Я. Ямельницький // Вісн. Дніпропетровського ун-ту. – Сер. : Філософія. Соціологія. Політологія. – 2012. – Вип. 22 (3). – С. 72–77.

4. Ямельницький О. Я. Мобілізаційні виборчі технології: досвід авторитарної мобілізації / Ямельницький О. Я. // Укр. нац. ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2013. – Вип. 25. – С. 101–106.

5. Ямельницький О. Політико-культурні чинники мобілізації до політичної участі / Ямельницький О. // Укр. нац. ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2014. – Вип. 26. – С. 87–93.

6. Ямельницький О. Політична мобілізація населення України: умови та чинники (на прикладі суспільно-політичних подій 2013–2014 рр. / Ямельницький О. // Панорама політологічних студій: Наук. вісник РДГУ. – 2014. – Вип. 12. – С. 61–68.

7. Ямельницький О. Видова специфіка політичної мобілізації / Ямельницький О. // Укр. нац. ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2015. – Вип. 27. – С. 75–81.

8. Yamelnytskuj O. The exogenous and endogenous prerequisites of political mobilization of the population of Ukraine at the beginning of 2013 and at the end of 2014 / Oleg Yamelnytskuj, Lesya Dorosh [Електр. рес.] // Torun International Studies. – 2014. – No. 1 (7) – pp. 63–72. – Режим доступу: <http://wydawnictwoumk.pl/czasopisma/index.php/TSM>.

Частина колективної монографії, опублікованої за кордоном:

1. Ямельницький О. Мобілізаційний потенціал громадянського суспільства в Україні: наслідки подій 2013-2014 років / Ямельницький Олег // Aktywizacja społeczeństwa obywatelsiego. Wydarzenia na kijowskim Euromajdanie. Активізація громадянського суспільства в Україні. Події на Євромайдані в Києві / Redakcja Andrzej Wojtaszak. – Szczecin : Wydawnictwo Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Szczecińskiego «Minerwa», 2014. – С.137–146.

Тези наукових доповідей:

1. Ямельницький О. Я. Активізація політичної участі: до проблеми визначення змісту поняття / Ямельницький О. Я. // Дні науки філософ. ф-ту – 2012, Міжнар. наук. конф., 18-19 квіт. 2012 р.: [Мат. доп. та вист.] / редкол. : А. Є. Конверський [та ін.]. – К. : ВПЦ «Київ. ун-т», 2012. – Ч. 8. – С. 141–143.

2. Ямельницький О. Я. Електронне врядування як чинник активізації політичної участі в Україні / Ямельницький О. Я. // Інформація, комунікація, суспільство: Мат. I Міжнар. наук. конф. ICS – 2012. – Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2012. – С. 192–193.

3. Ямельницький О. Я. Роль громадських організацій у активізації політичної участі / Ямельницький О. Я. // Тези III універ. конф. студентів і молодих вчених «Актуальні проблеми гуманітарних і соціальних наук» / Укл. І. Я. Хома. – Львів: [б. в.], 2012. – С. 46–48.

4. Ямельницький О. Я. Громадський сектор в Україні: дієвість при активізації політичної участі громадян / Ямельницький О. Я., Дорош Л. О. // Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітаристики у суч. інформ. просторі: нац. та інтернац. аспекти: Зб. наук. пр. – Ч. III. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2012. – С. 34–37.

5. Ямельницький О. Я. Мобілізація до політичної участі: рекомендації Ради Європи / Ямельницький О. Я. // Актуал. пробл. соціально-гуманітарних наук: Мат. Всеукр. наук. конф. – Ч. 1. – Дніпропетровськ : [б. в.], 2012. – С. 119–121.

6. Ямельницький О. Я. Мобілізаційна роль політичних партій: функціональний вимір діяльності / О. Я. Ямельницький // Релігія, релігійність, філософія та гуманітаристика у суч. інформ. просторі: нац. та інтернац. аспект: Зб. наук. пр. – Ч. II. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2012. – С. 55–58.

7. Ямельницький О. Я. Значення політичної мобілізації у процесі активізації політичної участі громадян / О. Я. Ямельницький // Придністровські соціально-гуманітарні читання: Мат. Бердянської сесії 1 Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю: Зб. наук. пр. – Ч. IV. – Дніпропетровськ : Іновація, 2012. – С. 109–111.

8. Ямельницький О. Я. Політмоб: український досвід горизонтальної мобілізації / О. Я. Ямельницький // Актуал. пит., проблеми та перспективи розвитку гуманітаристики у суч. інформ. просторі: нац. та інтернац. аспекти: Зб. наук. пр. – Ч. II. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2013. – С. 48–52.

9. Yamelnytskuj O. The methods of electorate mobilization: basic techniques and tactics / Oleg Yamelnytskuj, Lesya Dorosh // Humanities & social sciences: Proceedings of the 4th international Conference of Young scientists HSS-2013). Lviv : Lviv Polytechnic Publishing House, 2013. – Electronic edition on CD-ROM.

10. Ямельницький О. Я. Проєвропейська мобілізація: динаміка суспільних очікувань та можливостей / Ямельницький О. Я. // Угода про асоціацію між Україною та ЄС: виклики та перспективи : Мат. круглого столу від 15.11.2013 р. – Львів : НУ «ЛП», 2014. – С. 91–96.

11. Ямельницький О. Я. Політична мобілізація та її умови / Ямельницький О. Я. // Релігія, релігійність, філософія та гуманітаристика у суч. інформ. просторі: нац. та інтернац. аспект: Зб. наук. пр. – Ч. II. – Луганськ : [б. в.], 2013. – С. 149–151.

12. Ямельницький О. Я. «Уважна» та «мобілізована» публіка: Дж. Розенау про залученість до політики / Ямельницький О. Я. // Наук. діалог «Схід-Захід»: Мат. всеукр. наук. конфер. з міжнар. участю. (Кам'янець-Подільський, 10 липня 2013 р.): У 4-х ч. – Д. : ТОВ «Іновація», 2013. – Ч. 3. – С. 203–206.

13. Ямельницький О. Я. Лідери громадської думки та їх мобілізаційна роль / Ямельницький О. Я. // Актуал. пробл. соц.-гуманіт. наук: Мат. III Всеукр. наук. конфер. з міжнар. участю (м. Дніпропетровськ, 20 грудня 2013 р.): У 5-х ч. – Д. : ТОВ «Іновація», 2013. – Т. 4. – С. 232–235.

14. Ямельницький О. Я. Євромайдан: політична мобілізація в дії / Ямельницький О. Я. // Європеїзація без Європи: оцінка можливостей та загроз для України: Мат. Регіонал. наук. конф. – Львів : НУ «ЛП», 2014. – С. 90–95.

15. Ямельницький О. Децентралізація чи федералізація: досвід Іспанії для України / Ямельницький Олег // Децентралізація влади в Україні: варіанти, можливості, наслідки: Мат. Регіон. наук. конф. від 21.05.2014 р. – Львів : НУ «ЛП», 2014. – С. 87–92.

16. Ямельницький О. Я. Політична мобілізація у призмі модернізаційного дискурсу / Ямельницький О. Я. // Теорет., метод. і практ. пробл. соціології, історії та політології: Мат. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Херсон, 19-20 грудня 2014 р. – Херсон : ВД «Гельветика», 2014. – С. 188–191.

17. Ямельницький О. Я. Політична мобілізація населення України наприкінці 2013 – на початку 2014 рр.: зовнішній та внутрішній виміри / Ямельницький О. Я. // Україна і світ у третьому тисячолітті: Мат. міжнар. наук.-практ. конфер. (Одеса, 13–14.03.2015 р.): У 2-х ч. – Одеса: ДВНЗ «Південноукраїнський нац. пед. університет імені К. Д. Ушинського», Міжнар. Вишеградський Фонд, 2015. – Ч. I. – С. 117–120.

АНОТАЦІЯ

Ямельницький О. Я. Політична мобілізація як чинник активізації політичної участі в Україні. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2016.

Дисертація є комплексним дослідженням феномену політичної мобілізації, її чинників, що зумовлюють і спричиняють активізацію політичної участі громадян, змагального та авторитарного проявів політичної мобілізації, її передумов в Україні на межі 2013–2014 рр. – екзогенних та ендогенних (політико-стратегічних, економічних, соціокультурних, комунікаційно-технологічних). Доведено, що політичну мобілізацію слід розглядати як феномен, що визначається інституціональним політичним контекстом – соціальним середовищем, потенціалом політичних інститутів та політичною культурою громадян. Наголошено, що форми та динаміка протестних акцій в Україні визначались передусім поліїдентичністю українського суспільства, різноманітністю регіональних ідентифікацій у політичній культурі українців, що проявилось у застосуванні відмінних мобілізаційних технологій (змагального та авторитарного типу відповідно).

Ключові слова: політична мобілізація, авторитарна мобілізація, змагальна мобілізація, демократія участі, мобілізаційні технології, політмоб, громадянське суспільство, Революція Гідності.

АННОТАЦИЯ

Ямельницкий О. Я. Политическая мобилизация как фактор активизации политического участия в Украине. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.02 – политические институты и процессы. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов, 2016.

Диссертация является комплексным исследованием феномена политической мобилизации, ее факторов, которые обуславливают и вызывают активизацию политического участия граждан, соревновательного и авторитарного проявлений политической мобилизации, ее предпосылок в Украине на рубеже 2013-2014 гг. – экзогенных (экономических и политических) и эндогенных (политико-стратегических, экономических, социокультурных, коммуникационно-технологических). Доказано, что политическую мобилизацию следует рассматривать как феномен, который определяется институциональным политическим контекстом – социальной средой, потенциалом политических институтов и политической культурой граждан. Отмечено, что формы и динамика протестных акций в Украине определяются прежде всего полиидентичностью украинского общества, разнообразием региональных идентификаций в политической культуре украинцев, проявившееся в применении отличающихся мобилизационных технологий (соревновательного и авторитарного типа соответственно).

Ключевые слова: политическая мобилизация, авторитарная мобилизация, соревновательная мобилизация, демократия участия, мобилизационные технологии, политмоб, гражданское общество, Революция Достоинства.

SUMMARY

Yamelnyskuj O. J. Political mobilization as a factor of activation of political participation in Ukraine. – Manuscript.

Dissertation submitted for the academic degree of candidate of Political Sciences on the specialty 23.00.02 – Political Institutes and Processes. – Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, 2016.

The thesis is a comprehensive study of the phenomenon of political mobilization, mobilization factors that caused and predetermined an activation of the political participation of citizens, competitive and authoritarian manifestations of political mobilization, and the preconditions for political mobilization of population of Ukraine at the 2013-2014. It is proved that the political mobilization should be viewed as a phenomenon which is determined by the institutional political context – the social environment, the potential of political institutions and political culture.

It is considered approaches to the interpretation of the concept “political mobilization”. It’s accentuated on the metaphorical sense of political mobilization, which means setting in active state for accomplishment of certain important task. It is emphasized the significance of the mobilization in the process of forming of civil stand of persons, intensification of processes of self organization and activity of citizens, an overcoming civil apathy in the modern political systems. The political mobilization in its negative (authoritarian, vertical, forced) and positive (competitive, horizontal, democratic) contexts is analyzed. It is emphasized on the necessity to avoid a simplistic one-sided interpretation of political mobilization as an unambiguously negative factor and the current political situation should be analyzed in the light of the coexistence of vertical and horizontal displays of mobilization with the increasing of prevalence of the latter one.

It is observed the role of political and cultural factors that determine the direction and the forms of actions that comes from the mobilization of the political participation of

citizens. It is noted that the particular importance in the study of the mechanisms of activation of the mobilization of political participation belongs to sources of activity – the motives and motivations.

It is considered the importance of mobilization actions for intensification of citizens in the election. It is underlined that nature of political mobilization (its authoritarian or competition dimensions) changes substantially depending on the social and cultural context of the political system. It is affirmed that an emotional dominant of electoral prevails in the electoral practice of Ukraine. An influence of such dominant is impossible without using of mobilization of manipulative technologies.

It's analyzed the options of formation of effective civil society in Ukraine, including its' mobilizational dimension as ability to concentrate forces and resources for the implementation of social and political demands of citizens. It's noted that an events of 2013-2014's proves the formation of new networks of civil society, uniting the groups of convinced equal-minded people, who want and know how to obtain changes in the state. It's researched the mobilizational potential of civil society in Ukraine on the basis of the following elements: 1) the mobilization state of human and citizen (internal mobilization, concentration, and focus on the problem); 2) mobilizing knowledge; 3) readiness to mobilize; 4) mobilization action.

It's considered the political fleshmob as a form of political participation which attracts numerous masses of the population all over the world. It's affirmed that politmob is the prime example of competitive (horizontal) political mobilization that is especially effective in the social and political systems, which are not based on a vertical, hierarchical, but on horizontal social communications. It's asserted that politmob can become the effective and easy (but ambiguous at the same time) method of political mobilization of citizens, which is aimed at various transformations of the social and political environment.

In the thesis are considered the exogenous and endogenous prerequisites of political mobilization of the Ukrainian population at the turn of the 2013-2014. It is emphasized on the necessity of taking into account socio-economic, socio-cultural, communicational and technological, political and strategic implications of political mobilization in Ukraine. It is approved another attempt to return to the real construction of direct democracy, the "unfreezing" of the mass political processes and the civil initiatives in Ukraine.

Keywords: political mobilization, authoritarian mobilization, competitive mobilization, participatory democracy, mobilization technologies, politmob, civil society, the Revolution of Dignity.

Підписано до друку 26.02.2016. Формат 60×90^{1/16}. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний
Умовн. друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим. Зам. № 02/06.

ТзОВ «Простір-М»
Свідоцтво ДК № 2167 від 21.04.2005 р.
79000, м. Львів, вул. Чайковського, 8
Тел.: (032) 261-09-05, e-mail: prostir@litech.net

